

MIROŚLAW CHMIELEWSKI, MAŁGORZATA NOWAK, PIOTR STANISZ, JUSTYNA SZULICH-KAŁUŻA, DARIUSZ WADOWSKI, *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*, (Edukacja – Media – Teologia), Kraków: Wydawnictwo «scriptum»: 2022, ss. 325. ISBN: 978-83-66812-63-5.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rns2023.0035>

Pierwsza fala pandemii Covid-19 i wprowadzone decyzjami rządu regulacje społeczne celem ograniczenia jej negatywnych skutków w obszarze bezpieczeństwa zdrowia obywateli stanowią wydarzenie o wyjątkowym charakterze. W powojennej historii kraju na taką skalę po raz pierwszy zastosowane ograniczenia wolności i swobód demokratycznych w imię zasady „*primum vivere deinde philosophari*” dopisały do niej dalszoplanową wartość systemów społecznych, gospodarczych, administracyjnych a także wyznaniowych. Podjęte badania specjalistów z zakresu nauk społecznych i prawnych Katolickiego Uniwersytetu Jana Pawła II są trafnie sformułowanym obszarem badawczym o kluczowym znaczeniu dla przemian w sferze obyczajowej, legislacyjnej obu tytułowych podmiotów: Kościoła katolickiego i państwa. Trzeba jednakże zauważyć, że opisywane zjawiska społeczne *salva proportia* w skali demograficznej dotyczyły także innych związków wyznaniowych i religijnych. Określa to pozytywną wartość podjętych badań w skali ogólnokrajowej i jednocześnie zachęca do bardziej szczegółowych badań porównawczych z pozycji Kościoła prawosławnego i wspólnot protestanckich.

W odróżnieniu od świeckich związków i stowarzyszeń społecznych związki wyznaniowe ze swej natury mają charakter społecznego uczestnictwa w aktach kultu i z tego tytułu ograniczenia uderzające w ten element tożsamości ryzykują jej osłabieniem, a w skrajnych przypadkach utratą samoświadomości i praktyk religijnych. Wytypowane przez Autorów studium obszary badań, przyjęte metody i techniki wytworzenia materiałów badawczych, w połączeniu ze źródłami zastanymi (wykazanymi w postaci legislacji kościelnej, zróżnicowanej specyfiką diecezjalną, a także analiza wyznaniowego dyskursu społecznego – *vide* obszernie wykazy źródeł i danych bibliograficznych) wskazują na rzetelność badawczą i budzą zaufanie dla wyprowadzanych wniosków naukowych. W dalszej

perspektywie mogą one wpływać na programy pastoralne, które podczas utrzymujących się kolejnych faz nasilającej się pandemii pozwalają zachować tożsamość wyznaniową w istotnych elementach postaw religijnych.

Celem badawczym, wyodrębnionym spośród szerokiej gamy zagadnień wywołanych pandemią, Autorzy uczynili temat komunikacji Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19, który został sformułowany w postaci dwóch pytań: „Jaka była komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce z otoczeniem wewnętrznym i zewnętrznym w okresie pandemii SARS-Covid-19?” (pierwszy etap postępowania badawczego) oraz „W jaki sposób/w jakim stopniu w okresie pierwszej fali pandemii SARS-Cov-2 w komunikacji Kościoła katolickiego w Polsce z wiernymi były realizowane trzy podstawowe funkcje Kościoła jako sposoby/drogi realizacji jego misji?” (drugi i trzeci etap badań). Wobec złożoności zjawisk i postaw ujawniających się w wyniku wprowadzonych rozwiązań administracyjnych od lutego do czerwca 2020 roku, Autorzy trafnie zdecydowali się przyjąć metodologiczny tok postępowania właściwy dla paradygmatu kard. Josepha Cardijn’a: „widzieć – ocenić – działać”¹. Pozwoliło to wykorzystać specyfikę metodologicznej dokumentacji, interpretacji i wnioskowania aspektów z zakresu takich dziedzin, jak lingwistyka, masmediologia, teologia pastoralna, w tym liturgia, katechetyka, prawno-kanoniczna dyscyplina sakramentalna.

W efekcie przeprowadzonych badań wyciągnięto następujące wnioski i rekomendacje pastoralne:

1. Pandemia jako „znak czasu” była wyzwaniem domagającym się aktualizacji podstawowych funkcji samourzeczywistniania się Kościoła, a tym samym wypełniania jego zbawczej misji poprzez martyrię, liturgię i diakonię, dla których zwornikiem jest komunikacja (słowa, sakramentów, łaski, świadectwa).

2. Kościół został „zmuszony”, także z własnego wyboru, do poszukiwania nowych form i sposobów ich wypełnienia.

3. W warstwie treściowej zdecydowanie akcent był postawiony na przekaz informacji o ograniczeniach praktyk religijnych i zachowania przepisów sanitarnych. Mniej natomiast miejsca poświęcono np. propozycjom sposobów i form aktywności duszpasterskiej w nowych, pandemicznych uwarunkowaniach.

4. Odbiór społeczny w zdecydowanej większości był pozytywny (choć niebezkrytyczny), wyrażający zrozumienie i akceptację dla wprowadzanych przepisów sanitarnych w przestrzeni eklezjalnej (diecezje, parafie). Przy czym pamiętać należy, że niektóre z tych przepisów w odniesieniu do Kościołów

---

¹ Zakładam, że PT Czytelnicy „Roczników” znają jego główne dokonanie pastoralne w formie JOC (Jeunesse ouvrière chrétienne – Młodzi Chryścijańscy Robotnicy, Belgia, od 1924 r.), przyjętej przez 48 krajów. Zob. aktualne informacje na stronie: <https://jociycw.net/fr/>

i innych związków wyznaniowych sformułowane były bardziej rygorystycznie niż względem innych podmiotów życia społecznego.

5. Na poziomie szczegółu badania pokazują zarazem rozbieżności treściowe w komunikacji Kościoła między Konferencją Episkopatu a poszczególnymi diecezjami i parafiami w odniesieniu do tej samej materii (interpretacja zarządzeń i zaleceń). Skutkowało to chaosem informacyjnym, który występował głównie na linii Konferencja Episkopatu Polski – biskupi diecezjalni.

6. Kościół (diecezje, parafie i inne podmioty kościelne), wykorzystując nowoczesne kanały komunikacyjne, dobrze wypełnił zadanie informacyjne nt. pandemii w otoczeniu wewnętrznym. Czas pandemii zmobilizował podmioty kościelne do otwierania nowych dróg kontaktu z wiernymi, które dotychczas nie były w takiej skali wykorzystywane, np.: kanały na YouTube, profile w mediach społecznościowych, modyfikowane internetowe strony parafialne i inne (np. instytucji kościelnych).

7. W nauczaniu Kościoła z tego okresu wyjaśniano także wątpliwości natury teologicznej i duszpasterskiej dotyczące niektórych praktyk pobożnych i zabobonnego ich rozumienia, wypaczającego sens teologiczny i duszpasterski określonych sakramentaliów. W kontekście pandemicznym praktyka przyjmowania Komunii świętej na rękę, ogólnie zalecana w Kościele od kilkunastu lat (od 2005 roku), stała się naturalną okazją do pouczenia katechetycznego i przypomnienia nauki Kościoła.

8. Ochrona zdrowia i życia ludzkiego przyjęła postać prymarną i występowała przed porządkiem zbawczej misji Kościoła. Akcentowano, aspektowo i z określonej perspektywy zasadnie, wartość zdrowia i życia ziemskiego, które w nauczaniu Kościoła jest wielkim darem Boga. Jednakże z punktu widzenia podstawowej misji Kościoła celem ostatecznym człowieka jest jego zbawienie i życie wieczne w Chrystusie.

9. Jednym z głównych nurtów refleksji i praktyki Kościoła tego okresu jest mediatyzacja liturgii, szeroko zaproponowana jej wirtualna forma. Wzmacnia to tendencje do indywidualizacji religii w prywatnej przestrzeni „Kościoła domowego”.

10. Badania ukazują trend odchodzenia części respondentów od publicznego praktykowania wiary. Mamy tu do czynienia ze zjawiskiem mocnej tendencji do prywatyzacji religijności. Wpływ na ten trend mediatyzacji praktyk religijnych jest kwestią badawczo otwartą. Jednakże z punktu widzenia teologiczno-pastoralnego stwierdzić trzeba, że Kościół staje przed poważnym zadaniem obserwacji i badania tego zjawiska oraz podejmowania adekwatnych działań w obszarze komunikacji wiary.

Wobec tych wniosków z badań nad komunikacją w czasie pierwszej fali pandemii Autorzy podają następujące rekomendacje:

1. Należy zwrócić uwagę na jakość obecności poszczególnych diecezji w mediasferze, szczególnie w tych obszarach, na które mają wpływ poszczególni biskupi diecezjalni, i kontynuowanie procesu aktywnej oraz twórczej obecności poszczególnych diecezji w nowych mediach. Powinno się zwrócić uwagę na medialny kontekst kościelnego przekazu informacji. Szczególnie ważne są kompetencje diecezjalnych rzeczników prasowych.

2. W duchu teologii kolegialności ze względu na optymalną realizację misji Kościoła należy zmodyfikować funkcjonowanie kanałów komunikacyjnych pomiędzy członkami Konferencji Episkopatu Polski, między różnymi agendami i organizacjami Kościoła celem wzmocnienia jakości i jedności głosu Kościoła nauczającego.

3. Wymaga się programowego i systemowego kształcenia medialnych kompetencji komunikacyjnych osób głoszących słowo Boże na podstawie misji kanonicznej.

4. Konieczna jest medialna katecheza dorosłych o Kościele, o znaczeniu sakramentów przeżywanych w realnej, fizycznej wspólnotie, katecheza o uczestnictwie w liturgii zmediatyzowanej, wykorzystująca w wymiarze komunikacyjnym naturę medium – język, środki wyrazu, styl narracji, potencjał technologiczny.

5. Wobec błędnych interpretacji teologicznych nie tylko samej pandemii, ale także znaczenia np. sakramentaliów, pożądanym jest rozwijanie namysłu teologicznego w aktualnej interpretacji znaków czasu.

6. Interkomunikacja i prowadzony dialog ze słuchaczem, uczestnikiem aktu przepowiadania słowa Bożego w przestrzeni wirtualnej zapośredniczonej jest dziś standardem. W obecnej kulturze medialnej w wymiarze językowym nie jest wystarczający, a czasami mało skuteczny styl dyrektywny, tak mocno cechujący analizowaną komunikację Kościoła.

Odnosząc się do tych konstatacji należy stwierdzić, że izolują one związki przyczynowo-skutkowe pandemii od realnie występującego w omawianym okresie wpływu programowego dyskredytowania życia religijnego w ogólności, a instytucji Kościoła katolickiego w szczególności. Medialny hejt na duchownych (kwestie realnej lub domniemanej pedofilii jako stereotypu i sloganu kulturowego opisującego instytucjonalną odpowiedzialność Kościoła z sankcjami ekonomicznymi włącznie), mowa nienawiści i banalizacja aksjologii wyznaniowej przy jednoczesnym sakralizowaniu współczesnych ideologii społecznych – wszystko to wpływa na efektywność komunikacyjną czasu pandemii. Taki dyskurs społeczny wykorzystujący czynnik medyczny zagraża nie tylko praktyce

wyznaniowej, ale wręcz jej istnieniu w dotychczasowej postaci. Słuszne są więc sugestie rekomendacyjne Autorów o współtworzeniu w wymiarze życia społecznego nowych form oddziaływania katechetycznego, liturgicznego i diakonicznego. W tym zakresie materiał badawczy dostępny w tej publikacji ma duże znaczenie.

Publikacja odpowiada na wymóg aktualności i znaczenia przemian społecznych, przez co nabiera cech uczestnictwa w dyskursie społecznym (religijnym, prawnym – państwowym i kościelnym – politycznym, kulturowym). Stanowi zarazem punkt wyjścia do dalszych badań kolejnych etapów obecności pandemii w życiu społecznym i badań porównawczych.

Prof. dr hab. Karol Klauza
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: karolklauza@gmail.com; kklauza@kul.lublin.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0969-5537>